

Stručné představení metodiky

POSTUPY PRO DOSAŽENÍ UDRŽITELNOSTI HYDROMELIORAČNÍCH OPATŘENÍ V PODMÍNKÁCH ČESKÉ REPUBLIKY

Metodika vznikla jako uživatelský výstup projektu TAČR – Omega evid. č. TD03000330, úplný text v rozsahu 145 stran je k dispozici na adrese www.hydomeliorace.cz/omega nebo www.vumop.cz

Autorský kolektiv

doc. Ing. Zbyněk Kulhavý, CSc.^{1/} – Mgr. Igor Pelíšek, Ph.D.^{1/}

doc. Ing. Vladimír Švihla, DrSc.^{2/} – Mgr. Jakub Hanák, Ph.D. et Ph.D.^{3/}

Ing. Josef Kraus, CSc.^{4/} – prof. Ing. Tomáš Kvítek, CSc.^{5/}

^{1/} VÚMOP, v.v.i., pracoviště Pardubice, B. Němcové 231, 530 02 Pardubice

^{2/} Fügnerova 809, 266 01 Beroun

^{3/} Právnická fakulta Masarykovy univerzity,

Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva, Veveří 70, 611 80 Brno

^{4/} Dr. Janského 433, 252 28 Černošice

^{5/} Zemědělská fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích,
Studentská 1668, 370 05 České Budějovice

© Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i.

Žabovřeská 250, 156 27 Praha 5 – Zbraslav

www.vumop.cz

ISBN 978-80-87361-75-7

prosinec 2017

Metodika je určena široké zasloučené, ale především odborné veřejnosti, které se jakýmkoli způsobem dotýká existence hydromelioračních staveb – a to jak z hlediska jejich vlastnictví, údržby, požadavků na rekonstrukce či modernizace nebo při střetu s novou výstavbou: tj. majitelům a uživatelům technicky meliorovaných pozemků, správcům hydromelioračních staveb ze sféry soukromé, veřejné i státní, dále pracovníkům státních institucí, veřejné správy, členům profesních spolků a sdružení, studentům vysokých či středních škol a dalším.

Metodika poskytuje návodná řešení pro optimalizaci aktivit, souvisejících s provozováním hydromelioračních staveb, se snahou zvýšit celkový benefit v oblasti činností v zemědělství, vodním hospodářství, životním prostředí a při utváření venkovského prostředí a krajiny. Často však poskytuje metodika čtenáři první, základní informace k širokému okruhu souvisejících témat.

Uplatnění metodiky je cíleno do těch území, kde se zvyšují rizika negativních vlivů hydromelioračních staveb na krajinu, na vodní režim a na další ovlivněné složky životního prostředí, nebo kde již ke zjevným problémům dochází.

Součástí metodiky jsou i mapové výstupy. Některé z nich jsou publikovány v přílohové části, jiné, jsou s ohledem na jejich rozsah souhrnně publikovány pouze v elektronické verzi na adrese <http://www.hydomeliorace.cz/omega/>.

Vlastní metodika má 145 stran a zde předložený dokument slouží k jejímu stručnému představení. Zkrácený obsah metodiky je na poslední straně tohoto dokumentu.

Recenzovali:

doc. Ing. Jaroslav Zuna, CSc. – konzultant, svobodný inženýr,
Česká společnost krajinných inženýrů

Ing. Jiří Chocholouš – MZe, Odbor strategie a trvale udržitelného rozvoje,
oddělení ochrany půdy

Ing. František Pavlík, Ph.D. – Státní pozemkový úřad,
Odbor metodiky pozemkových úprav

I. Cíl metodiky

Cílem metodiky je provést návrh a hodnocení variant udržitelnosti péče o hydromeliorační stavby či opatření na základě kritického zhodnocení historického vývoje v našich zemích za posledních cca 150 let. Odborné pokrytí problematiky oboru doplňuje společenskoveďní výzkum, umožňující výsledky analýz směřovat na nastartování revitalizačních procesů pro efektivní management těchto opatření v současných podmínkách. Metodika pak optimalizuje vzorce chování jednotlivých účastníků: vlastníků, uživatelů i správců (fyzických nebo právnických osob, hospodářících zemědělců, společností, státních institucí, atd.) s cílem předložit argumentačně podložený koncept pro uspokojení všech jejich oprávněných zájmů současně se zajištěním důsledné ochrany půdy, vody a krajiny.

Provedená syntéza znalostí o aktuálním stavu hlavních typů hydromelioračních opatření (odvodnění, závlah, PEO), úrovni péče o ně, o významu půdy a celé plochy povodí v systémech ucelené správy vodního hospodářství a při podpoře produkčních funkcí zemědělství i zhodnocením účinnosti souvisejících legislativních nástrojů, je doplněna celoplošným šetřením o vnímání významu hydromeliorací, o potřebách a kritických podmínkách dosažení optimálního stavu (toto bylo realizováno formou dotazníkové kampaně, územního šetření a různých forem projednání řešených variant se zainteresovanými subjekty).

II. Vlastní popis metodiky

Hydromeliorace vnímáme jako součást oboru meliorací, přímo ovlivňující vodní režim půd a v konečném dopadu tak optimalizující vláhové režimy pro potřeby pěstovaných plodin, pro zachování úrodnosti půdy a pro ochranu vodní komponenty krajiny. Pokud tyto role navržená opatření nemají, nepovažujeme je jako meliorační (zlepšující) opatření. Úhlu pohledu na "zlepšení" může být celá řada. Současné vnímání a role hydromeliorací jsou popsány v **kapitole 2.1**, následující kapitola pak popisuje základní majetkové, správní a uživatelské vztahy jednotlivých subjektů k hlavním typům hydromelioračních staveb, tj. k odvodňovacím a závlahovým stavbám, neboť technická opatření (stavby) mají z různých aspektů výsadní postavení v rámci veškerých opatření s melioračním účinkem (opatření organizační, biologická, technická). Zásadní je z tohoto pohledu právní subjektivita těchto staveb a limity případného omezení vlastnického práva k zachování veřejné prospěšnosti hydromelioračních staveb, což analyzuje **kapitola 2.3**. Zemědělsko-ekonomickými souvislostmi hydromeliorací, které lze vnímat jako stabilizační faktor zemědělské produkce, se zabývá **kapitola 2.4**. Základním (filosofickým) východiskem, ze kterého navrhovaná metodika vychází, je axiom, že možné technické návrhy k ochraně zemědělské půdy úzce souvisejí s vlastnictvím půdy, avšak rozhodujícím hlediskem zůstává jak dobře či špatně je s půdou nakládáno.

Aby bylo možné popisovat příčiny současných problémů hydromeliorací a navrhnout účinná opatření k nápravě, je třeba důkladně porozumět historickým souvislostem. V **kapitole 3** je zvýšená pozornost věnována institutu *vodních družstev*, která v minulosti plnila nejen roli podporující výstavbu vodních staveb v krajině (melioračních a ochranných), ale stejnou pozornost věnovala i provozu staveb (hledisko "udržitelosti"), což lze uplatnit i v současných podmínkách, přestože se významně změnil vztah majitele k jím vlastněnému pozemku a aktivní zemědělci se nacházejí v rozhodující míře v pozici uživatele pozemku. Varianta *vodních družstev*, kterou lze vnímat jako "mezní" variantu s ohledem na dosahované efekty i náročnost realizace, je konfrontována s variantou referenční – tj. se současným stavem managementu.

V **kapitole 4** se na příkladu vybraných evropských států analyzují současné zahraniční zkušenosti s organizací výstavby a správy ve vodním hospodaření, cílené na problematiku hydromelioračních staveb. Mapová příloha pak zařazuje problematiku závlah a odvodňování v ČR do kontextu ostatních evropských států.

Kapitola 5 popisuje použité metody a dosažené výsledky realizované celostátní dotazníkové akce, orientované na vlastníky a uživatele zemědělských pozemků s evidovanými stavbami odvodnění a závlah, resp. popisuje výsledky projednání tématiky projektu se zainteresovanými institucemi, spolky a sdruženími. V závěru kapitoly jsou získané výsledky shrnuty podle dílčích témat. V přílohové části metodiky jsou pak prezentovány další mapové výstupy, které jsou jednak výsledkem vyhodnocení dotazníkové kampaně a jednak rozborem územních analýz, vycházejících z aktualizované evidence staveb odvodnění a závlah.

Jednotlivé varianty udržitelosti hydromeliorací, aktuálně čtyři, které vznikly jako výsledek úvodních jednání k tématům řešeného projektu a současně na základě textů strategických dokumentů, jsou analyzovány metodou multikriteriálního hodnocení variant. Tomuto tématu se věnuje **kapitola 6** a na ni navazuje vytvořený univerzální analytický nástroj (publikovaný na WEBu ve formě software), který podporuje proces hledání optimálního managementu hydromelioračních staveb. Tento nástroj je na řešeném příkladu představen.

Závěrečná doporučení, vzešlá z dvouletého řešení výzkumného projektu, jsou formulována v **kapitole 7**. V metodice uvedená tvrzení jsou dokumentována v přílohové části formou tabulek, grafů a přehledových map. Vytvořené mapy, s ohledem na jejich velký počet a současnou potřebu disponovat odpovídajícími měřítky zobrazení, jsou publikovány pouze v elektronické verzi na WEB-ových stránkách projektu. K dispozici jsou jednak mapy ke stažení ve formátu PDF, jednak databáze ve formátu tabulek Excelu, členěné podle katastrálních území ČR.

1. Úvod

Vodní dílo, tedy i dílo hydromeliorační, svým vlivem a účinkem vesměs přesahuje danou lokalitu. Pozitivní účinky, které musí u díla jasně převažovat, se projevují v kvalitě přírodního prostředí. Z tohoto důvodu se jedná o veřejný zájem, na jehož naplnění se musejí podílet jak majitelé vodního díla, tak obce a stát společně s dalšími subjekty, majícími z díla prospěch. Hydromeliorace plní vedle produkčních funkcí také celou řadu funkcí mimoprodukčních, jak je v metodice popsáno.

Koncepce řešení projektu je založena na čtyřech modelových variantách, které odpovídají reálným podmínkám v oblasti řízení vodního hospodářství a tři z nich dosahují kvalitativně vyšší úrovně správy hydromelioračních opatření v ČR (jako referenční varianta je zvolen současný stav). Na podporu dvou variant, vycházejících z principů společné péče (odvozené z tradic *vodních družstev*), byly provedeny doplňující literární rešerše (domácí i zahraniční literatury), vycházející z archivních dokumentů. Začlenění navržených řešení do širších koncepcí vodního hospodářství ČR bylo dosaženo jednáním s kompetentními pracovníky institucí.

V předložené koncepci jsou stěžejní následující hlavní zásady:

- respektovat komplexnost melioračních opatření, zohledňujících oba hydrologické extrémy (sucho a trvalejší zamokření zemědělských nebo lesních pozemků),
- reflektovat nezastupitelnou roli vlastníka pozemku (vodního díla) i uživatele pozemku a získat jejich podporu k obecným koncepcím navrhovaných řešení; přitom uživatel pozemku může být současně i jeho majitelem nebo může právo užívání získat od majitele na základě uzavření nájemní/pachtovní smlouvy,
- respektovat právní výklady, zda stavby k vodohospodářským melioracím pozemků nebo jejich objekty jsou nebo nejsou součástí pozemků, na kterých byly vybudovány (tj. stavbu rozlišovat z hlediska občanského práva hmotného resp. z hlediska práva správního – např. stavebního nebo vodohospodářského),
- vymezit právní režim dotčených subjektů staveb k vodohospodářským melioracím pozemků,
- vytvořit legislativní podmínky pro efektivní management výstavby, provozu, údržby a zejména rekonstrukcí a modernizací staveb vodohospodářských meliorací, vycházející ze současného právního řádu České republiky,
- obnovit a novým podmínkám přizpůsobit vodoprávní evidenci (dříve vodohospodářská evidence), která má na území České republiky bohatou historii. Protože dodatečná identifikace těchto převážně podzemních vodohospodářských staveb je značně nákladná, jejich technická dokumentace je celospolečensky významná a prakticky nenahraditelná,
- zakotvit stavby vodohospodářských meliorací v dotačních titulech MZe a MŽP,

- zajistit odborné poradenské a informační činnosti v oblasti evidence, výstavby, provozu, údržby a modernizace staveb vodohospodářských meliorací pro širší veřejnost,
- zvýšit efektivitu využití finančních zdrojů, vytvářených jak na úrovni státu (dotační politika národní nebo jednotného trhu EU), tak na úrovni privátní - jednotlivých investorů či jejich sdružení,
- legislativně zajistit odstranění environmentálně nepříznivých následků lidské činnosti minulého období v oblasti zemědělsko-lesní krajiny (např. eliminací některých negativních funkcí odvodňovacích staveb v krajině).

V rámci výčtu všech hydromelioračních opatření sehrávají výlučnou roli stavby zemědělského odvodnění. V měřítku ČR, ale i např. Evropy, jsou plošně nejrozšířenějším typem vodohospodářských staveb, a proto významně ovlivňují vodní režim krajiny. Současně mají značný potenciál při zlepšování způsobů hospodaření s vodou v povodí v podmínkách klimatických změn. Na těchto stavbách se projevují odborné i legislativní resty minulých období, které se vlečou až do současnosti. Z uvedených důvodů je tento typ hydromelioračních staveb nejčastěji využit k argumentaci potřebných změn současného managementu ve vodním hospodářství.

Další kapitoly metodiky lze v odpovídající podrobnosti získat na adrese www.hydromeliorace.cz/sw/knihovna nebo www.hydromeliorace.cz/omega

7. Závěrečná doporučení

7.1 Formulace kritérií udržitelnosti hydromeliorací

Problematice dvou hlavních oborů hydromeliorací (tj. zejména odvodňování, ale ani závlahám) nebyla v ČR v průběhu posledních zhruba 25 let kontinuálně a systematicky věnována odpovídající pozornost jak z hlediska odborně-veřejné osvěty, tak ani tvorby dlouhodobě udržitelných koncepcí na celostátní, regionální i lokální úrovni, natož z hlediska ucelené provázanosti s dalšími obory vodního hospodářství a životního prostředí. Daná situace byla ovlivněna zvoleným způsobem privatizace, resp. absencí soustavně kvalifikované a ucelené údržby staveb. Naproti tomu se poměrně intenzivně a pozitivně rozvíjela problematika ochrany zemědělského půdního fondu (ZPF) v oblasti protierozní ochrany a komplexních pozemkových úprav. U protierozní ochrany bude pravděpodobným trendem zpřísňování kritérií pro činnosti v zemědělství, a na úseku pozemkových úprav důslednější zohledňování existence stávajících hydromelioračních staveb (zejména odvodnění a závlah). V úvahu přichází nutnost respektovat stavby nejen v rámci plánu společných zařízení (a např. jejich křížení se stávajícími objekty hydromeliorací), ale i v rámci realizovaných směn pozemků. Zásadní je také zajištění dlouhodobé péče včetně způsobu financování již vybudovaných hydromelioračních staveb.

Dalším významným problémem v oblasti managementu staveb vodohospodářských meliorací je aktuálně zahájená generační výměna odborníků z praxe, dříve znalých této problematiky. U staveb odvodnění neproběhlo v rámci privatizace řádné předání stavební dokumentace vlastníkoví pozemku, archivy nebyly systematicky udržovány, zároveň chybí aktualizovaná evidence těchto staveb. Důsledně není ošetřen ani vztah vlastníka a uživatele odvodněných pozemků tam, kde je půda pronajata. Stavby lze přitom charakterizovat jako veřejně prospěšné.

Hospodaření s vodou v měnícím se prostředí se dostává do stádia, ve kterém je třeba vlivy působící na vodní zdroje posuzovat komplexně, tzn. i včetně změn v jejich vzájemných interakcích. Další vývoj proto nutně směřuje k integrovanému managementu krajiny a její vodní složky. Návrat k tradicím institutu *vodních družstev* se jeví jako vhodná alternativa i pro současné vlastnicko-uživatelské vztahy k pozemkům za podmínky nezbytné novelizace platných zákonných norem.

Na základě zhodnocení aktuálního stavu managementu hydromelioračních staveb uvádíme seznam zásadních argumentů, zdůvodňujících potřebu řešit udržitelnost těchto staveb v budoucích etapách jejich využívání:

- obnovení činnosti melioračního oboru není možné bez **obnovení náplně práce bývalé Meliorační správy** (zahrnující činnosti plánovací, investorskou, inženýrskou, schvalovací, dozorní, včetně technického rozvoje a archivářství); tuto roli může plnit v současných podmínkách prostřednictvím svých útvarů SPÚ¹, kritická situace se dotýká podmínek, jež jsou mj. obsahem předložené práce (metodiky),
- **rozdělení původně celistvé stavby** (HMZ² + PMZ³; privátní subjekt + stát) snižuje efektivitu údržby a zejména prakticky vylučuje prevenci,
- skutečností je, že majitelé zemědělské půdy ani nemohou individuálně plnit zákonem uložené povinnosti (**značná majetková členitost staveb**, často odborná nekompetence majitele, absence odborného poradenství; v minulosti plnila částečně tuto funkci ZVHS⁴, nyní jen omezeně SPÚ; tato absence se projevuje ve sféře vlastníků, více však u uživatelů),
- **neúplná vodoprávní evidence hydromelioračních staveb**, která se dále zhoršuje (ztráty projektové dokumentace po zrušení ZVHS a po delimitaci archivů); snížení počtu odborníků v praxi; neexistuje instituce, která by garantovala ucelenost evidence (údaje publikované o meliorační výstavbě prostřednictvím LPIS⁵ nejsou úplné),

---

¹ SPÚ - Státní pozemkový úřad

² HMZ - hlavní meliorační zařízení (zahrnuje HOZ - hlavní odvodňovací zařízení resp. HZZ - hlavní závlahové zařízení, obojí vymezené vyhláškou MZe č. 225/2001 Sb.)

³ PMZ - podrobné meliorační zařízení (analogicky dle HMZ)

⁴ ZVHS - Zemědělská vodohospodářská správa (byla zrušena v roce 2012)

⁵ LPIS - Land Parcel Identification System <http://eagri.cz/public/app/lpisext/lpis/verejny2/plpis/>

- legislativní i odborné překážky pro **efektivní nakládání s hydromeliorační stavbou – např. rekonstrukce a modernizace**, příp. rušení stavby prakticky nelze provádět (dnes podněty dávají uživatelé a nikoli majitelé; přitom iniciativa vodoprávního projednání musí vzejít od majitele; kontroverze dotačních titulů, orientovaných na uživatele /např. krajinné prvky na stavbě odvodnění, revitalizace vodních toků a HOZ/ a konflikt s POZ). Přitom úpravy funkce stavby jsou žádoucí (je však třeba disponovat souhlasu majitelů, projektovou dokumentací stavby atd., což významně komplikuje projektovou přípravu a často je hlavní příčinou odložení záměru),
- pokud nejsou zohledňovány hydromeliorační stavby a jejich potenciál, **významně se snižuje účelnost přijímaných opatření v souvislosti s funkcí vody v krajině** (zemědělský půdní fond se zásadní měrou podílí na transformaci srážek v odtok, retardaci a následné využití v závlahové fázi, případně využití vhodných odpadních vod k závlaze),
- přestože je bezesporu žádoucí pro zvyšování retence a akumulace vody v krajině i pro její ochranu prvotně uplatňovat opatření přírodě blízká, **opatření technická, pokud jsou plošně významná, bývají několikanásobně účinnější**; tento princip se uplatňuje například při návrzích systémů protierozní a protipovodňové ochrany,
- chybí **komplexní a oboustranně vyvážený model vnímání funkcí hydromeliorací v rámci životního prostředí** (dáno historicky během posledních 25/30-ti let),
- okruh činnosti bývalých **vodních resp. melioračních družstev** se v případě jejich obnovy doporučuje rozšířit na celou oblast tzv. "malé vody", je proto vhodné diskutovat raději o termínu "**vodní družstvo**",
- problém nedostatečné péče o půdu, pokud nedojde k férové dohodě o výši nájemného za půdu mezi uživateli a vlastníky půdy, je dlouhodobě řešitelný pokud uživatel půdy bude i jejím vlastníkem. Bude splněn předpoklad **hospodaření na půdě s péčí řádného hospodáře**, což se pozitivně projeví i na zvyšování retence a akumulace vody v krajině v dlouhodobém horizontu,
- posílit úlohu vodohospodářského komplexu v rámci státního rozpočtu s vědomím, že se **voda** s vysokou mírou naléhavosti za rostoucí hrozby změny klimatu stává **globálním problémem** investičně i časově mimořádně náročným,
- z přímých plateb včetně ostatních podpor **zvýšit podíl prostředků určených na opatření zlepšující kvalitu půdy** a dospět k postupnému snižování podílu plateb směřujících ke zvyšování zemědělské produkce, provázat podpory do péče o půdu se systémem komplexního řešení **eliminace rizik zemědělství** daných klimatickými změnami,
- udržet vyváženou relaci mezi zájmy **aktivních zemědělců** na straně jedné a **pronajímateli půdy** na straně druhé,

- podpořit **mimoprodukční funkce zemědělství** mj. s cílem zlepšit vodní režim **uplatňováním KoPÚ**. Současně výrazně zvýšit státní podporu do KoPÚ⁶), doplnit systém správy hydromeliorací např. podporou družstevního principu, který zvýšenou aktivitou urychlí realizaci KoPÚ. Spolu s tím vytvořit podmínky k tomu, aby se státní podporou bylo možno navrhovat a realizovat opatření spolufinancovaná ze zdrojů **vodních družstev** ve prospěch boje proti suchu, resp. snížení škod způsobovaných přívalovými dešti,
- pro rozvoj meliorační činnosti je nutno **obnovit a inovovat meliorační školství** a posílit úlohu melioračního výzkumu,
- i s odstupem času je třeba **napravit škody způsobené privatizací** (tj. předání staveb bez podrobnějších informací a bez technických podkladů novému nabyvateli; týká se aktuálně i činností souvisejících s KoPÚ),
- nabídnout investorům konkrétní náměty ke spoluúčasti na projektech zacílených na zadržování vody v krajině, na činnostech s mnohaletou perspektivou vzhledem k očekávanému růstu státních podpor včetně zdrojů EU do těchto aktivit. Základní podmínkou masivnějšího vstupu bankovního sektoru ve prospěch realizace melioračních aj. staveb jsou stabilizované vztahy mezi aktivními zemědělci a pronajímateli zemědělské půdy.

7.2 Rámcový návrh potřebných legislativních změn

V rámci řešeného projektu byly identifikovány legislativní nejednoznačnosti, které brání efektivnímu rozvoji hydromelioračních staveb. Jedná se buď o závažné překážky naplnění některých, v metodice vymezených cílů, případně diskutovaných variant managementu, nebo výrazná věcná omezení, která ve svém efektu zablokují potřebné změny. Naléhavost naznačených cílů je dána potřebou reagovat na probíhající klimatické změny a co nejdříve zvýšit efektivnost hospodaření s vodou, včetně zlepšování její kvality. S tím souvisí také ochrana ZPF a životního prostředí. Důkladné prověření závažnosti současných legislativních nedostatků omezujících zefektivnění správy ve vodním hospodářství (v oblasti tzv. "malé vody") vyžaduje realizovat navazující právní analýzy, což nebylo záměrem ani v silách daného projektu. Rozsah legislativních změn bude také záviset na celospolečensky akceptovatelné další potřebě posílit úlohu vodního hospodářství v národních podmínkách. Lze konstatovat, že základní varianty a jejich argumentace byly tímto dokumentem v odpovídající míře představeny.

---

⁶ KoPÚ – komplexní pozemkové úpravy

Dále jsou v hlavních souvislostech naznačeny nedostatky současného legislativního stavu, které se objevily při zpracování metodiky:

- explicitně vymezit veřejnou prospěšnost hydromelioračních staveb,
- řešit důsledky legislativního rozdělení celistvé hydromeliorační stavby na HMZ a PMZ,
- explicitně stanovit zda je daný typ meliorační stavby (části stavby) samostatnou věcí, liniovou stavbou nebo jednoznačnou součástí pozemku; potřebnost takového ustanovení by mělo být zásadní pro vytvoření podmínek pro společnou správu celistvé stavby, vlastněné zpravidla několika vlastníky (včetně obce a státu); týká se např. vkladu majetku do *vodního družstva* a společných rozhodovacích pravomocí (tj. vymezení podmínek, za nichž může dojít k omezování vlastnického práva),
- případně zjednodušení podmínek pro změny užívání staveb jako nástroj pro navrhování a realizaci rekonstrukcí či modernizací staveb (požadováno s ohledem na potřebu operativně reagovat na klimatické změny, na změny využívání pozemku, příp. na vymezování krajinných prvků v rámci stávající stavby); zjednodušení musí vykazovat prvky odborné korektnosti vzhledem k hydromelioracím,
- upravit pravidla spolufinancování provozu, údržby, rekonstrukcí, modernizací nebo nové výstavby hydromeliorací (vytvořit resp. upravit dotační tituly, příp. uvažovat o vytvoření a naplňování účelových fondů apod.), tj. přesně definovat pravidla pro sdružování finančních prostředků z různých zdrojů,
- pro variantu obnovy *vodních družstev* legislativně vymezit specifika této právníkové formy, včetně změny pravidel nakládání s majetkem státu (možnost členského vkladu HMZ/DVT⁷ do družstva s přímou účastí státu na jeho řízení),
- pro variantu obnovy *vodních družstev* ve veřejném zájmu rozhodovat o podmínkách členství majitelů hydromelioračních staveb (dobrovolné či povinné členství),
- upravit vymezení role státu při výkonu správy vodního hospodářství.

Rozhodnout, zda bude vhodné zvolit cestu navržení nového zákona (zákon o melioracích pozemků), nebo budou postačovat dílčí změny v zákonech stávajících, bude předmětem dalších šetření a výsledků navazujících jednání.

---

⁷ DVT – drobný vodní tok

III. Srovnání novosti postupů

V aktuálních souvislostech legislativních a technických možností byla analyzována slabá místa současné vodohospodářské a agrárně správní praxe s cílem posoudit dlouhodobou udržitelnost hydromelioračních opatření v České republice pro čtyři reálně zvolené varianty dalšího vývoje jejich správy. Nosnou hypotézou realizovaného společenskovedního výzkumu byla obnova *vodních družstev* v současných podmínkách státní resp. veřejné správy a s tím související potřebou realizovat cílené úpravy stávající legislativy, zohledňující specifika *vodních družstev*. Řešení se opírá o historické zkušenosti ČR s tímto institutem samosprávy ve vodním hospodářství, doplněné stručnou analýzou zahraničních analogií. Tato varianta byla na základě prvních kol jednání zahájeného projektu doplněna o další dvě varianty: i) sdružování bez potřeby přijetí legislativních změn, ii) znovuoobnovení koordinátora při správě hydromelioračních staveb. Referenční variantou byla současná praxe, která je negativně hodnocena většinou oslovených účastníků průzkumu, neboť nezajišťuje dlouhodobou udržitelnost správy hydromeliorací.

Inovativně je v projektu použit přístup, rozčleňující prováděná šetření na různé typy subjektů: vlastník, uživatel, správce, provozovatel hydromeliorační stavby, resp. privátní subjekt, subjekt veřejné a státní správy. Vnímání těchto souvisejících problémů bývá diametrálně odlišné a nárokuje potřebu provést systémové analýzy a řešit jejich zájmy diferencovaně. Výběr oslovených respondentů byl proveden v GIS⁸ s využitím dostupných územních podkladů. Podrobnosti jsou popsány v přílohové části metodiky. Dosažené výsledky jsou prezentovány formou mapových podkladů (zohledňujících klimatické a zemědělsko-hospodářské podmínky). Pro snadnější uplatnění výsledků ve státní správě bylo za územní jednotku zvoleno katastrální území.

Nově je v uvedených postupech akcentována potřeba celistvého vnímání vodní komponenty v krajině při respektování přínosů jednotlivých typů hydromelioračních opatření (dle meliorační terminologie, jak jsou jednotlivá opatření definována v ČSN 750140⁹).

Použité pracovní postupy důsledně respektují současnou právní úpravu vztahu majitele pozemku k hydromeliorační stavbě. S ní pak souvisí role správce, kterou vykonávají různé subjekty (počínaje státem u HMZ nebo DVT, přes privátního provozovatele např. u HZZ a konče nájemcem pozemku u PMZ). Je také zohledněna skutečnost, že v průběhu řešení projektu došlo k novelizaci občanského zákoníku (zák. č. 89/2012 Sb.), která se přímo týká správy liniových staveb. Jednoznačnost vymezení hydromeliorací bude pravděpodobně v nedaleké budoucnosti velmi žádoucí.

---

⁸ GIS – geografický informační systém

⁹ ČSN 750140 Meliorace – Terminologie eroze, hydromeliorace a rekultivace půdy

Principy vlastnictví stavby nejsou vždy důsledně uplatňovány, jak mj. vyplývá z jednání s MZe a MŽP, vyvolané po vydání dokumentu "Metodika vymezení krajinného prvku mokřad"¹⁰ začátkem roku 2016. Metodika MZe/MŽP, cílená na uplatňování dotačního titulu týkajícího se životního prostředí, nerespektuje výše popsané podmínky existence stavby zemědělského odvodnění a může poškozovat zájmy majitele pozemku, může však také iniciovat závažné poškození této vodohospodářské stavby jako celku, což je v rozporu s řadou zákonů¹¹. Projekt tyto disproporce identifikuje. Obdobně je třeba postupovat při podpoře jednotlivých zásahů do stavby odvodnění s cílem eliminovat její nežádoucí funkce. Jak bylo projektem doloženo, nelze tyto zásahy, stejně jako rekonstrukce a modernizace hydromelioračních staveb, realizovat bez aktivního přístupu všech účastníků stavebního řízení a tedy i bez souhlasu majitelů pozemků, což je však při současné majetkové členitosti stavby prakticky neřešitelné. Tyto disfunkčnosti řeší například institut *vodního družstva*, který zásahy do stavby může legitimně odblokovat. Žádoucí je daný závěr především s ohledem na alarmující průběh klimatických změn a potřeby lepšího resp. úspornějšího hospodaření s vodou v krajině. Odborně, časově i administrativně náročnou aktivitou byla rozsáhlá dotazovací šetření, zahrnující typizaci území a výběr k.ú. (reprezentováno souborem 1477 respondentů v členění na typ "vlastník", "uživatel" a "závlahář" s početným souborem otázek a jejich detailním zpracováním formou tabulek a map).

IV. Popis uplatnění metodiky

Certifikovaná metodika je vydána písemně, má přiřazen kód ISBN a je distribuována v písemné i elektronické verzi.

Metodika je určena široké zainteresované a zejména odborné veřejnosti, které se jakýmkoli způsobem dotýká existence hydromelioračních staveb a přímo nebo nepřímo tak podporuje konkurenceschopnost ČR v oblasti vodního a lesního hospodářství (plní hospodářsko-stabilizační funkce zemědělství a lesnictví), zvýšení kvality života obyvatel (ochrana přírodních zdrojů, ochrana sídel před dopady změn klimatu s projevy

---

¹⁰ [<http://eagri.cz/public/web/mze/zivotni-prostredi/novinky/>] S účinností od 1. března 2016 je možné evidovat využití půdy podle uživatelských vztahů (LPIS) nový krajinný prvek – mokřad.

¹¹ Zejména se zákonem o vodách (č. 254/2001 Sb.), s § 56, odst. 4b, kde se ukládá majiteli: "užívat pozemek tak, aby neovlivnil negativně funkci stavby k vodohospodářským melioracím pozemků nebo jejich částí"; pokud je pozemek pronajímán, by měl majitel přenést smluvně tyto povinnosti na uživatele; a dále § 56, odst. 4c: "ohlašovat vlastníkově stavby k vodohospodářským melioracím pozemků, případně vodoprávnímu úřadu zjevné závady ve funkci stavby nebo její části" (vznik mokřadu na stavbě zemědělského odvodnění jako důsledek závady stavby je řešen tímto odstavcem zákona).

Dále dle vyhlášky MZe č. 225/2001 Sb. §3 odst. 1: "Péči o stavby k vodohospodářským melioracím pozemků a jejich částí provádí jejich vlastníci údržbou těchto staveb. Údržba staveb k vodohospodářským melioracím pozemků a jejich částí se provádí za účelem zpomalení procesu fyzického opotřebení a zabezpečení spolehlivého a bezpečného provozu těchto staveb".

hydrologických extrémů: sucha a povodní) a vyvážený socio-ekonomický rozvoj společnosti (rozvoj venkovského prostoru a krajiny, rizika znehodnocování zemědělské půdy coby majetku, vytváření pracovních příležitostí atd.). Určena je vlastníkům, uživatelům, správcům a provozovatelům hydromelioračních staveb, kterým mohou doporučené postupy usnadnit provádění údržby, oprav, rekonstrukcí či modernizací staveb. Metodika seznamuje se základními podmínkami existence hydromelioračních staveb a v takovém případě pomáhá předcházet kolizím legislativním nebo fyzickým v rámci dalších aktivit v území, tj. při střetu s novou výstavbou, při řešení konfliktů údržby a správy staveb. Popisuje také rizika, související se zanedbáním údržby nebo s rušením těchto staveb. Zvláštním případem jsou možné kolize s dotačními tituly v oblasti ochrany životního prostředí.

Předložená metodika upozorňuje na ekonomický benefit provozu hydromelioračních systémů i s ohledem na probíhající klimatické změny, současně snižuje rizika nedocnění důležitého vlivu těchto staveb na krajinu a na její vodní režim.

Dalším okruhem uplatnění metodiky je veřejná a státní správa, která může prezentované argumenty uplatnit při korekcích státní politiky, zejména pak iniciováním změn platné legislativy v oblasti správy vodního hospodářství. Mezi hlavní instituce, na které byla v tomto směru metodika cílena, jsou Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo životního prostředí, Státní pozemkový úřad, státní podniky Povodí a Lesy ČR, s.p. Metodika je s ohledem na nezbytné legislativní změny cílena především na zákonodárce, tj. politiky v komunální, krajské a zejména celostátní úrovni.

Metodika má ambice oslovit také profesní komory, zájmová sdružení a další typy spolků, působících zejména v oblasti zemědělství s cílem iniciovat změny v příslušné legislativě, vztahující se k zemědělství a vodnímu hospodářství. Příkladem mohou být: Agrární komora, Zemědělský svaz ČR, Český bramborářský svaz, Svaz pěstitelů chmele, Asociace soukromého zemědělství ČR, Českomoravský svaz zemědělských podnikatelů, Zelinářská unie Čech a Moravy, Spolek uživatelů, provozovatelů a vlastníků závlahových zařízení a další.

Metodika také odkazuje na cíleně vytvořený interaktivní software, dostupný na adrese www.hydromeliorace.cz/omega/, který mj. obsahuje složku dotazníkových šetření a on-line publikování takto získaných výsledků, složku poskytující návod a umožňující vícekriteriální hodnocení navržených variant managementu v oblasti hydromeliorací. Dále metodika obsahuje specializované mapy s geograficky distribuovanými výsledky provedených šetření a dále s podkladovou částí dle projektem zvolené koncepce řešení.

V. Ekonomické aspekty

Předložená metodika hodnotí podmínky dlouhodobé udržitelnosti managementu v oblasti tzv. "malé vody" a navrhuje varianty funkčního systému správy hydromelioračních opatření resp. staveb v současné zemědělsko-lesní krajině. Její uplatnění se očekává při definování celospolečenských přínosů cílené péče o vodu, půdu a krajinu při zohledňování oprávněných zájmů vlastníků a uživatelů jednotlivých pozemků, v návaznosti na cíleně koncipované ekonomické stimuly (vypisovanými dotačními tituly, používáním účelových fondů apod.). Ekonomické přínosy uplatňování metodiky budou definovány základními relacemi mezi vyváženými náklady a dosaženými přínosy, plynoucími ze smysluplné podpory hydromelioračních opatření v krajině, např. s využitím konceptu ekosystémových služeb. Jak na straně přínosů, tak na straně nákladů je třeba zohlednit řadu netržních jevů, které ovlivňují celkový společenský efekt realizovaných opatření. Jinou kategorií jsou náklady a přínosy dosahované privátními subjekty (zejména vlastníkem a uživatelem meliorovaného pozemku). Do nepřímých nákladů nutno zařadit "náklady příležitosti" (oportunitní náklady), vznikající např. neuspokojivým využíváním půdy pro zemědělské resp. lesnické činnosti včetně vlivu negativních externalit.

Možné přínosy, plynoucí z realizace navrhovaných opatření:

- Udržení a zvýšení ekologické stability krajiny včetně zlepšení vodohospodářské bilance. Návrhové finanční výpomoci z územních rozpočtů budou odvislé od plošného rozsahu staveb vodohospodářských meliorací, jejich stavu, ale i stupně ohrožení ekologické stability konkrétní lokality. Rozsah této pomoci by se mohl pohybovat v rozmezí 20 % až 50 % nezbytných investičních nákladů.
- Zvýšení zaměstnanosti a efektivnosti zemědělské výroby.
- Zvýšení kvality půdní struktury, resp. obsahu humusu v půdě s bezprostředními dopady na výnosnost půdy a přenesení na její bonitu a tím také na cenu.
- Zlepšení životního prostředí zvýšením ekologické stability krajiny a možnou optimalizací vodního hospodářství krajiny.
- Zvětšení rozsahu ploch ovládaných managementem vodohospodářských meliorací.
- Zlepšení jakosti povrchových vod.
- Provozování zemědělství neohrožující zdravotní nezávadnost zdrojů pitné vody.

Z hlediska dopadů na životní prostředí je nutno konstatovat, že oddálením řádné údržby těchto vodohospodářských staveb (tj. při úspoře stovek miliónů Kč) hrozí každým rokem plošně rozsáhlé snížení ekologické stability krajiny a ve svážných územích havarijní destrukce staveb včetně erozních jevů, s dopady na krajinu a se škodami v rozsahu desítek miliard Kč, dále však i sociálními a vodohospodářskými škodami.

V sociální oblasti se zvýší environmentální vzdělanost obyvatel venkova, upevní se vztah k soukromému majetku a zvýší se zaměstnanost související s prováděním údržby, oprav nebo modernizací staveb vodohospodářských meliorací.

X. Summary

The procedures for achieving the sustainability of hydromelioration measures in the conditions of the Czech Republic

The methodology provides a synthesis of knowledge about the current state of the main types of hydromelioration measures (drainage, irrigation) in the conditions of the Czech Republic and the current level of care of them. It argues about the importance of these buildings, situated across the whole river basin, and the need for their interdependence on the water management as a whole and on soil and landscape protection systems. It documents the difficulty of applying valid legislation due to complex ownership and user relations in the Czech Republic.

The text is based on the results of the questionnaire survey, the territorial analyzes and the discussion of related topics with stakeholders and institutions. Increased attention is paid to the institute of "water cooperatives", which in the past has successfully played a role in supporting the construction of water structures (meliorative and protective) in the landscape and which can ensure their sustainability even in the current conditions as documented on examples from abroad. From the point of view of the current state of hydromelioration, there is a need to immediately implement the steps leading to straightening and stabilizing the intakes between active farmers and landlords (owners) of agricultural land. The urgency of the indicated objectives is also driven by the need to respond to ongoing climate change.

The methodology provides guidance for the optimization of activities related to the operation of hydromeliorative constructions, with the aim of increasing the overall benefits in the fields of agriculture, water management, the environment and in the formation of rural environment and landscape. It is intended for those who are in any way affected by the existence of hydromelioration constructions - both in terms of their ownership, maintenance, reconstruction or modernization requirements, or the conflict with new construction. Thus: owners and users of technically improved land, managers of hydromelioration constructions from private, public and state spheres, employees of state institutions, public administration, members of professional associations, students of universities and secondary schools and others.

Zkrácený obsah metodiky

- I. Cíl metodiky
- II. Vlastní popis metodiky
  1. Úvod
  2. Současnost hydromeliorací
    - 2.1 Definice a hlavní funkce hydromeliorací
    - 2.2 Modely chování jednotlivých účastníků při správě hydromelioračních staveb
    - 2.3 Povaha staveb k vodohospodářským melioracím a jejich vztah k pozemku (právní analýza)
    - 2.4 Důležité faktory ovlivňující výchozí pozici zemědělství v souvislosti s posilováním jeho interakcí s vodním hospodářstvím
  3. Historické souvislosti hydromelioračních staveb
    - 3.1 Historie správy hydromelioračních staveb
    - 3.2 Meliorace v letech 1960-1970 se zvláštním zřetelem k činnosti melioračních družstev
    - 3.3 Iniciativy pro formulaci zákona o melioracích
  4. Zahraniční zkušenosti
  5. Dotazníkové šetření
    - 5.1 Použitá metodika
    - 5.2 Hlavní výsledky dotazníkové kampaně
    - 5.3 Komunikace s institucemi a odbornými sdruženími
  6. Varianty udržitelnosti hydromeliorací
    - 6.1 Popis variant
    - 6.2 SWOT analýza řešených variant
    - 6.3 Uplatnění multikriteriální analýzy při hodnocení variant
    - 6.4 Shrnutí zjištěných omezení k řešeným variantám
  7. Závěrečná doporučení
    - 7.1 Formulace kritérií udržitelnosti hydromeliorací
    - 7.2 Rámcový návrh potřebných legislativních změn
- III. Srovnání novosti postupů
- IV. Popis uplatnění certifikované metodiky
- V. Ekonomické aspekty
- VI. Seznam publikací, které předcházely metodice
- VII. Seznam použité literatury
- VIII. Seznam v textu použitých zkratk
- IX. Dedikace na výzkumný projekt
- X. Summary
- XI. Přílohová část
  - P.1 Metodika výběru respondentů dotazníkového šetření
  - P.2 Dotazníkové šetření
  - P.3 Přepis vystoupení účastníků Dialogu
  - P.4 Mapové výstupy
  - P.5 Znění zemského zákona vodního z r. 1870. Pasáže k vodním družstvům